

Skriveno u riječima i slikama

Likovna oprema knjiga Božene Loborec

MIHAELA CIK

Raznolikost književnog stvaralaštva Božene Loborec preslikava se na likovnu opremu knjiga u kojima je sakupljena većina autoričina opusa. Naslovnice i ilustracije čine važan faktor u doživljaju književnog djela, a posebno to vrijedi u slučaju književnosti za djecu i mlade, kojoj se, između ostalog, posvetila Božena Loborec. Ona je dva svoja djela objavila u izdavačkoj kući Mladost koja je u svojim poznatim i popularnim nakladničkim nizovima vodila brigu o vizualnoj prepoznatljivosti izdanja. Vrlo uspješna zbirka kratkih priča Četiri dječaka i jedan pas Božene Loborec izašla je 1973. godine u Biblioteci Vjeverica, a autor je ilustracija i u tom izdanju i u onom iz 1975. godine Branko Vujanović. Zbirka je doživjela i treće izdanje u koprivničkoj Lori 1994. godine za koje je ilustracije napravila Draženka Jalšić. U Biblioteci Jelen 1979. godine objavljen je roman za mlade S one strane oblaka koji je, kao i knjigu Četiri dječaka i jedan pas, likovno uredio Irislav Meštrović, dok je autor ilustracije na naslovnici Josip Vaništa. Trajno vezana uz Podravinu, Božena Loborec nerijetko je pisala na kajkavskom, pa ne čudi da su među ilustratorima njezinih knjiga najbrojniji oni iz njezina zavičaja. Za njezinu prvu zbirku pjesama Čez mene ljudi idu objavljenu 1970. u izdanju Kaja likovnu opremu radili su Zorislav Drempetić-Hrčić i Ivan Lacković Croata. Ivan Večenaj autor je ilustracija u knjizi Za moje blizance, objavljenoj u Koprivnici 1995. godine, dok je na naslovnici knjige ogleđa i eseja Skriveno u riječima koprivničkih pisaca iz 1994. rad koprivničkog slikara Željka Mucka. Da je Boženi Loborec vizualni aspekt knjige bitan, dokazuje i zbirka Bajkači iz 1984. godine koja uz njezine satirične tekstove donosi karikature Tomislava Borše, čime su slika i tekst stavljeni na istu razinu važnosti.

Ključne riječi: knjiga, paratekst, likovna oprema, naslovnica, ilustracija

---

1. Uvod

Naslovnice i ilustracije kao ikonički paratekstualni elementi čine važan faktor u doživljaju književnog djela, koji može utjecati ne samo na odabir knjige, već i usmjeriti čitanje.¹ Osim što privlače pažnju po-

tencijalnih čitatelja, naslovnice, ilustracije, tipografija i ostali vizualni aspekti knjiga manipuliraju čitateljskim očekivanjima i

---

među autora, nakladnika i čitatelja. U paratekst se ubrajaju naslovnice, ime autora, naslov, predgovor, pogovor, ali i popratni sadržaji koji se javljaju izvan knjiga poput razgovora s autorom ili kritika. Usp. RIZVANOVIĆ, Nenađ: *Stvaranje čitatelja: beletristički nakladnički nizovi u Hrvatskoj (1968. – 1991.)*. Zagreb: Ljevak; Sarajevo: Synopsis, 2020., e-knjiga.

---

¹ Pojam parateksta u teoriju književnosti uveo je Gérard Genette kako bi opisao one dijelove knjiga koji služe kao posrednici iz-

prije nego čitatelji krenu s čitanjem teksta. Ako se paratekst definira kao »mehanizam kojim autor i/ili nakladnik kontroliraju čitateljsku recepciju«² treba istaknuti da se u slučaju likovne i grafičke opreme knjiga ta tvrdnja odnosi prvenstveno na nakladnike, koji usklađuju izgled knjige ne samo (ili ne nužno) s njenim sadržajem, nego i sa standardima nakladničke kuće i, naravno, zahtjevima tržišta. Iako je razumljivo da velikim nakladničkim kućama financije dopuštaju veću posvećenost oblikovanju knjiga, to ne isključuje mogućnost da i manji nakladnici čitateljima ponude kvalitetno vizualno koncipirana izdanja. Na primjeru knjiga Božene Loborec objavljenih između 1970. i 2003. godine mogu se uočiti razlike u pristupu između velikih i malih nakladnika, koje se ponajviše tiču prilagođavanja oblikovanja knjiga nakladničkom nizu te angažmana umjetnika, odnosno odabira likovnih priloga. Osim toga, otvara se pitanje uloge autorice u odlučivanju o konačnom izgledu knjiga.

2. Likovna oprema knjiga za djecu i mlade

Vizualni aspekt ima posebno važnu ulogu kod knjiga namijenjenih djeci, a u slučaju slikovnica može i preuzeti primat nad tekстом. S porastom dobi čitatelja smanjuje se potreba za usmjeravanjem razumijevanja pročitano­g teksta pomoću slika te se vizualni elementi reduciraju. Taj proces možemo pratiti i na primjeru dvaju djela Božene Loborec koja se ubrajaju u korpus književnosti za djecu i mlade: zbirka priča Četiri dječaka i jedan pas te roman za mlade *S one strane oblaka*.

Oba su djela objavljena u izdavačkoj kući Mladost u Zagrebu koja se ubrzo nakon osnutka sredinom 20. stoljeća prometnula u vodećeg izdavača knjiga za mlade uzraste.³ Svoju prepoznatljivost knjižna

Sl. 1. Naslovnica romana *S one strane oblaka*, autor: Josip Vaništa (LOBOREC, Božena: *S one strane oblaka*. Zagreb: Mladost, 1979.).

izdanja Mladosti duguju nakladničkim nizovima među kojima su najpoznatiji Biblioteka Vjeverica (1957. – 1998.) i Biblioteka Jelen (1957. – 1988.). Uz promišljeni odabir književnih djela za cjelokupni je identitet biblioteka neophodna bila kvalitetna i konzistentna grafička i likovna oprema izdanja. Dobre je temelje skrbi o vizualnom aspektu postavio još Grigor Vitez, osnivač i prvi urednik biblioteka Vjeverica i Jelen, a na njima su nastavili graditi njegovi nasljednici na pozicijama urednika izdanja te likovni i tehnički urednici.⁴

Istražujući povijest Vjeverice, Vesna Radošević došla je do podatka da je autor grafičkog znaka biblioteke umjetnik Raoul Goldoni⁵ koji je u Mladosti radio kao li-

no 1951. godine u Mladost. Više u: *Nakladništvo* // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42840> (15. 5. 2023.)

4 Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2021., 195–198.

5 Usp. RADOŠEVIĆ, Vesna: *Povijest Vjeverice*. // *Libri et librari: časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture*, Vol. 5, No. 1, 2016., 197.

2 Isto.

3 Povijest Mladosti pratimo od 1947. godine kada je osnovano izdavačko poduzeće Novo pokoljenje koje je preimenova-

kovni urednik od 1951. do 1963. godine.⁶ Njemu pripisuje i grafičke znakove za biblioteke Jelen i Zmaj, a pouzdano znamo da je autor naslovnica i ilustracija nekoliko knjiga u izdanju Mladosti. Impozantan je broj vrhunskih umjetnika koji su radili na likovnoj opremi knjiga u izdanju Mladosti među kojima su bili Edo Murtić, Ivan Kozarić, Nives Kavurić Kurtović, Miroslav Šutej, Ivan Lacković. Oni su obično kao autori ilustracija ili naslovnica potpisani na prvim stranicama knjiga, uz podatke o uredniku i eventualno prevoditelju, dok se podatci o likovnom i tehničkom uredniku donose na kraju knjige.

2.1. Roman *S one strane oblaka*

Iako je u Mladosti postojala praksa potpisivanja umjetnika koji su radili na likovnoj opremi, moguće je pronaći i izuzetke. Jedan je od njih upravo roman *S one strane oblaka* Božene Loborec, objavljen u Biblioteci Jelen 1979. godine bez podatka o autoru naslovnice. Taj je podatak ipak dostupan u bibliografiji Biblioteke Jelen, koju su priredile Ivana Božović i Dubravka Zima, gdje je kao autor naslovnice naveden Josip Josipov.⁷ Biografski podatci o njemu ne postoje i vezuje ga se samo za još nekoliko naslovnica u izdanju Mladosti i to upravo s kraja 1970-ih. S obzirom na to da je od 1959., odnosno od trinaestog sveska Biblioteke Jelen, za likovnu opremu bio zadužen poznati hrvatski umjetnik Josip Vaništa,⁸ nameće se zaključak da je Josip Josipov zapravo Josip Vaništa. Tu je tezu potvrdio Nikola Albaneže tvrdnjom da »Josip Vaništa pod pseudonimom Josip Josipov objavljuje ilustracije u Vjesniku u srijedu (VUS), financirajući tako svoje gorgonaške aktivnosti, posebice publiciranje

danas kultnog (anti)časopisa Gorgona.«⁹ Dodatnu potvrdu da je Josip Vaništa uistinu autor naslovnice ilustracije romana *S one strane oblaka* daje sama Božena Loborec u svome dnevniku istaknuvši da je tu informaciju dobila od urednice Marije Peakić.¹⁰

Krajem 1970-ih dolazi do promjene stila naslovnica svezaka Biblioteke Jelen kada slikarski pristup sa scenama koje zauzimaju čitavu plohu naslovnica zamjenjuje prijašnje crno-bijele ilustracije s dodatkom nekoliko primarnih boja.¹¹ Ta se promjena ne odnosi samo na nova izdanja, već i neka ponovljena dobivaju nove naslovnice.¹² Stil naslovnice romana *S one strane oblaka* odgovara novom načinu Vaništinih izvedbi likovne opreme za Biblioteku Jelen iz tog razdoblja pa ostaje otvoreno pitanje zašto je Josip Vaništa, koji je dotada pravim imenom bio potpisivan kao autor naslovnica, u nekim izdanjima s kraja 1970-ih i 1980-ih naveden kao Josip Josipov ili nije potpisan.¹³

Knjiga prati tada aktualni vizualni standard Biblioteke Jelen,¹⁴ a naslovnica korespondira s temom odrastanja djevojke u doba Drugog svjetskog rata. Svijetle boje u prednjem planu rezervirane su za prikaz djevojke te su kontrastirane tamnim nijansama u pozadini. Crne ptice koje lete po nebu crvene boje mogu se čitati kao aluzija na isticanje posebnosti protagonistice romana Dane koju nazivaju bijelom vra-

9 ALBANEŽE, Nikola: *Ilustracije – bomboni i slastice.* // Dijalog generacija: izložba ilustracija (katalog izložbe). Zagreb: ULUPUH, 2011., 4.

10 Na ovoj informaciji zahvaljujem dr. sc. Lidiji Duijić koja s dr. sc. Dijanom Sabolović-Krajina predano radi na iščitavanju dnevničkih zapisa Božene Loborec.

11 Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: Nav. dj., 99.

12 Usp. Isto, 101.

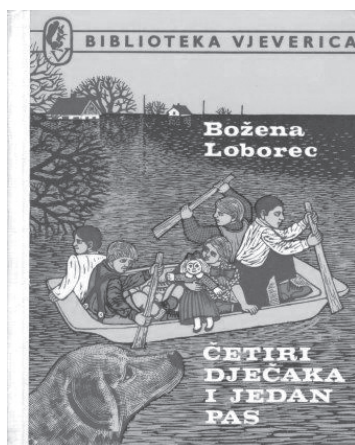
13 Prema bibliografiji Biblioteke Jelen, autorstvo više od 150 naslovnica pripisuje se Josipu Vaništi, a još je 12 puta naveden pod pseudonimom Josip Josipov. Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: Nav. dj.

14 Format je 20 x 14 cm, korice su tvrde, a na crnom hrptu knjige nalaze se ime autorice, naslov romana te logo izdavačke kuće Mladost i znak Biblioteke Jelen, dok je na jednojnoj poledini ispisano naziv izdavačke kuće.

6 Usp. BUŽANČIĆ, Vlado; TOMIĆ, Darja: *GOLDONI, Raoul (Raul)* // Hrvatski biografski leksikon. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4> (10. 5. 2023.)

7 Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: Nav. dj., 297.

8 Usp. Isto, 99–100.

Sl. 2. Naslovnica zbirke priča *Četiri dječaka i jedan pas*, autor: Branko Vujanović (LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas: istinite priče*. Zagreb: Mladost, 1973.).

nom, dok lik mladića te motivi kostura i upečatljive crvene svastike iz drugog plana funkcioniraju kao simboli događaja koji su odredili njezino sazrijevanje.

2.2. Zbirka priča *Četiri dječaka i jedan pas*

Šest godina prije romana *S one strane oblaka* Božena Loborec je u Mladosti objavila zbirku priča *Četiri dječaka i jedan pas*. Likovni urednik, kao i u slučaju romana *S one strane oblaka*, bio je Irislav Meštrović, a knjiga ne odstupa od ustaljenih standarda Biblioteke Vjeverica.¹⁵ U Mladosti je ova zbirka priča 1975. godine doživjela i drugo izdanje, a ilustrator je oba akademska slikar i grafičar Branko Vujanović¹⁶ koji je velik dio svojeg stvaralaštva posvetio upravo opremi knjiga. On je 1989. godine naslijedio Meštrovića na mjestu likovnog urednika te se njegove ilustracije nalaze na nekima od najuspješnijih izdanja Biblioteke Vjeverica poput *Grge Čvarka* Ratka Zvrka,

Sl. 3. Ilustracija iz zbirke priča *Četiri dječaka i jedan pas*, autor: Branko Vujanović (LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas: istinite priče*. Zagreb: Mladost, 1973.).

Bambijeva djeca Felixa Saltena i *Straha u Ulici lipa* Milivoja Matošeca.¹⁷

Vujanović odabire jednu scenu iz svake od osam priča iz zbirke *Četiri dječaka i jedan pas*, a ilustracije su smještene u gornjem ili donjem dijelu stranice. Izuzetak je ilustracija koja prikazuje poplavu izvedena kao duplerica, čiji se dio, uz dodatak boja, nalazi na naslovnici. Vujanovićeve ilustracije prepoznatljivog su stila koji se temelji na iskorištavanju mogućnosti tehnike kojom stvara, bilo da se radi o linorezu, gravuri u drvu, drvorezu, tušu i peru ili olovci.¹⁸ U linorezima za ovu zbirku postiže upečatljiva rješenja temeljena na kontrastu crne i bijele, odnosno boje papira, te ponavljanju linija u različitom ritmu. Posebno je to očito u detaljima poput godova drveta, uzoraka na odjeći ili konstrukcije krletke za ptice, u kojima doseže maksimum izražajnih mogućnosti. Crno-bijele ilustracije bile su pravilo u Vjeverici jer, osim što su financijski prihvatljivije, predstavljaju prijelaz od slikovnica prema knjigama bez ilustracija, što odgovara osnovnoškolcima kao ciljanoj publici biblioteke.¹⁹

15 Tvrde korice su dimenzija 21 x 17, na platnenom hrptu je ispisano ime autorice i naslov te znak biblioteke. O standardu vidi: RADOŠEVIĆ, Vesna, Nav. dj.

16 U drugom izdanju postoje manje izmjene u tekstu, no ilustracije su ostale iste.

17 *Bambijeva djeca* doživjela su sedam, *Strah u Ulici lipa* deset, *Grge Čvarak* čak dvanaest izdanja. Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: Nav. dj.

18 Branko Vujanović: *crteži, grafike, ilustracije* (ur. Ivan Vitez). Velika Gorica: Mtg-topograf, 2009.

19 Usp. BOŽOVIĆ, Ivana: Nav. dj., 201.

Sl. 4. Naslovnica zbirke priča *Četiri dječaka i jedan pas*, autorica: Draženka Jalšić (LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas*. Koprivnica: Lora, 1994.).

Treće izdanje zbirke *Četiri dječaka i jedan pas* objavljeno je u Koprivnici 1994. u izdanju Lore, a autorica ilustracija je Draženka Jalšić. U razgovoru za *Glas Podravine i Prigorja* 1995. godine Božena Loborec istaknula je da su prva dva izdanja u nakladi od 16.000 primjeraka rasprodana, što je zasigurno bio povod odluci o novom izdanju. Osim izdavača, novost je u trećem izdanju autorska odluka o smještanju radnje u Koprivnicu te navođenje pravih imena protagonista umjesto nadimaka.²⁰ Za treće je izdanje Božena Loborec stoga zaključila: »Tako sam knjizi dala ono što joj je nedostajalo. Zato mi je ovo treće izdanje najmilije.«²¹

Do angažmana Draženke Jalšić kao ilustratorice došlo je zahvaljujući direktoru koprivničkog muzeja Franji Horvatiću, koji je s obje autorice surađivao na Podravskom zborniku. Draženka Jalšić Ernečić istaknula je da je »proces stvaranja

Sl. 5. Ilustracija iz zbirke priča *Četiri dječaka i jedan pas*, autorica: Draženka Jalšić (LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas*. Koprivnica: Lora, 1994.).

ilustracija trajao skoro dvije godine, Božena je u razgovorima izdvojila temu i detalje, ja sam ih nacrtala, rukom i tušem na papiru.«²² Uz naslovnicu u boji, Draženka Jalšić izvela je i deset crteža koji odgovaraju motivima priča. Sadržajne novosti koje je Božena Loborec uvela u treće izdanje odrazile su se i na likovnu opremu pa se vizure Koprivnice mogu prepoznati već na naslovnici kojom inače dominira pas portretiran *en face*. Crkva i vatrogasni dom prikazani su na crtežu uz priču *Zrakoplovi*, a uz priču u kojoj jedan od likova završava u bolnici nalazi se crtež s kapelicom sv. Florijana pokraj bolnice.

Riječ je o linijskim crtežima u kojima je volumen postignut grafičkom modelacijom. Ilustracije su specifične jer su izvedene kao crteži unutar crteža, od ko-

²⁰ Zbirka priča *Četiri dječaka i jedan pas* nosi podnaslov *Istinite priče*, no u prva dva izdanja identitet dječaka i točna lokacija nisu bili navedeni.

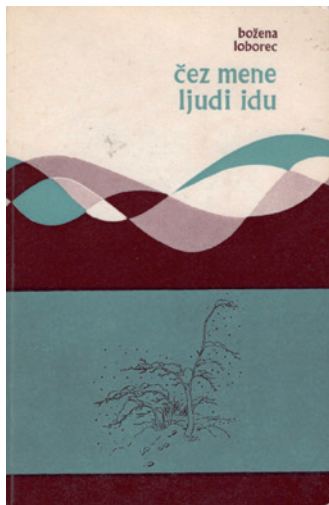
²¹ D. M. (MAĐARIĆ, Damir): *Tri izdanja Četiri dječaka. Razgovor s koprivničkom književnicom Boženom Loborec*. // *Glas Podravine i Prigorja* L, 1 (6. 1. 1995.), 9.

²² Korespondencija putem elektroničke pošte, 11. 5. 2023.

jih svaki ima svoj okvir, a manji preklapa plohu većeg. Posebno je upečatljiv crtež uz priču o poplavi gdje dva prizora nisu sasvim odvojena, već se pretapaju i dijele dio scene dječaka u čamcu. Posljednji crtež u zbirci razlikuje se od ostalih naglašeno kružnom kompozicijom s prikazom odlaska četiriju dječaka i jednog psa u neke nove avanture.

3. Poezija

Za života je Božena Loborec objavila tri zbirke pjesama, od kojih samo jedna – zbirka *Dječak je korak do prašume* objavljena u Koprivnici 1989. godine – nema ilustracija, a naslovnica je jednostavno grafički riješena u kombinaciji bijele i zelene boje. Imajući na umu da je zbirka objavljena u vlastitoj nakladi, ne čudi odluka o uštedi na likovnoj opremi knjige. Indikativno je da su druge dvije zbirke pjesama²³ opremljene radovima autora vezanih za kaj-

Sl. 6. Naslovnica zbirke pjesama *Čez mene ljudi idu*, oblikovanje naslovnice: Milan Uzun; autor crteža: Ivan Lacković Croatia (LOBOREC, Božena: *Čez mene ljudi idu*. Zagreb: Kaj, 1970.).

kavske krajeve, što je poznata praksa kod objave knjiga tematski orijentiranih na zavičaj. Iako nisu poznate okolnosti odabira likovnih priloga za zbirke *Čez mene ljudi idu* i *Za moje blizance*, za pretpostaviti je da je Božena Loborec bila sklona lokalnim umjetnicima čemu u prilog ide činjenica da je niz podravske umjetnike, među kojima su Dragan Gaži, Mijo Kovačić, Krešimir Trumbetaš, Ivan Večenaj i Kata Vizvari, promovirala u *Rukama*, književnom prilogu Glasa Podravine koji je uređivala od 1977. do 1979. godine. U *Miškininjoj čitanci*, koju je također uredila, autor likovnih priloga je Ivan Generalić, a na naslovnici njezine knjige ogleđa i eseja *Skriveno u riječima koprivničkih pisaca* iz 1994. nalazi se reprodukcija slike koprivničkog akademskog slikara Željka Mucka *Grad* iz 1992. godine.

3.1. Zbirka *Čez mene ljudi idu*

U slučaju zbirke pjesama *Čez mene ljudi idu*, kronološki prve objavljene knjige Božene Loborec, također možemo, kao i u slučaju knjiga objavljenih u *Mladosti*, govoriti o nakladničkom nizu, odnosno biblioteci, s obzirom na to da je zbirka objavljena kao posebno izdanje časopisa *Kaj* u sklopu Male biblioteke »Ignac Kristijanović« 1970. godine. Iako se nije zadržala kroz sve sveke biblioteke, možemo govoriti o vizualnoj prepoznatljivosti koja se temelji na jednostavnim, ali efektinim naslovnica, za čije je rješenje zaslužan Milan Uzun, član sekcije za Grafički dizajn i vizualne komunikacije ULUPUH-a. Naslovnice su podijeljene na jednoboje blokove dok valovite preklapajuće linije između blokova unose dinamiku.

Na naslovnjoj se strani zbirke Božene Loborec nalazi crtež Ivana Lackovića s prikazom čovjeka koji korača po snijegu, no i bez njega bi naslovnica bila podjednako kvalitetna. Crtež s naslovnice ponavlja se i na jednoj od stranica knjige uz još dva Lackovićeva crteža, dok su ostali, njih dvadesetak, rad akademskog slikara Zorislava Drempetića-Hrčića.

²³ Posmrtno izdana zbirka izabranih pjesama *Kad bismo bili zečevi* iz 2005. također ima jednostavno izvedenu naslovnicu, a unutar knjige nema ilustracija.

Sl. 7. Crtež iz zbirke pjesama *Čez mene ljudi idu*, autor: Zorislav Drempetić-Hrčić (LOBOREC, Božena: *Čez mene ljudi idu*. Zagreb: Kaj, 1970.).

Odluka o odabiru njihovih radova vjerojatno je bila urednička s obzirom na to da su obojica u više navrata navedeni kao autori likovnih priloga za Malu biblioteku »Ignac Kristijanović«. ²⁴ Iako komplementarni, njihovi se autorski rukopisi jasno razlikuju: Lackovićeva linija koja sigurno teče tvori zaokružene minijature, dok Drempetićevi nemirniji pokreti te poigravanje debljinom linije i šrafranjem često rezultiraju dojmom skicoznih crteža. Kod oba autora motivi su uglavnom jednostavni i reducirani te u većini slučajeva zauzimaju manji dio stranice. Neko-liko specifičnih primjera crteža Zorislava Drempetića-Hrčića ide u prilog tezi da su njegovi radovi nastali upravo za potrebe ove zbirke. Tako je uz pjesmu *Zaspalo je vreme* otisnut njegov prikaz zipke, uz pjesmu *Fazanka* lapidaran crtež te ptice, a uz pjesmu *Na Pavelinaj* u kojoj se spominju »suhonjava pozablena strašila« izvodi upravo taj motiv. Od ostalih motiva prevladavaju oni iz prirode, stabla i bilje, što ponovno odgovara pjesmama Božene Loborec. Tehnički je urednik izdanja Stjepan Draganić, a navođenje autora crteža i vinjeta na kraju knjige može služiti kao primjer dobre prakse.

²⁴ Na primjer, Lackovićeve ilustracije nalaze se u knjigama *Ke-sne cvetje* Stanka Dominića (1970.) i *Droptinice* Verice Jačmenica (1970.), a ilustracije Zorislava Drempetića-Hrčića u knjigama *Čuču Šjef: kajkavski monolozi* Stjepana Draganića (1970.) i *Valtakt i lajno* Ive Kalinskog (1984.).

Sl. 8. Ilustracija iz zbirke pjesama *Za moje blizance*, autor: Ivan Večenaj (LOBOREC, Božena: *Za moje blizance*. Koprivnica: Centar mladih, 1995.).

3.2. Zbirka pjesama *Za moje blizance*

U zbirci pjesama *Za moje blizance* objavljenoj u Koprivnici u izdanju Centra mladih 1995. za grafičku pripremu i oblikovanje naslovnice, na kojoj se nalazi fotografija Božene Loborec, zadužen je bio Safet Jeleč. Autor likovnih priloga je Ivan Večenaj – Tišlarov, a prve dvije ilustracije u knjizi mogu se promatrati kao odgovor na naslov zbirke, s obzirom na to da je riječ o portretima mladića i djevojke koji drže cvijeće. Ovi portreti, ali i ostalih pet ilustracija iz knjige u različitim varijantama poznati su od ranije. Primjerice, u monografiji o Ivanu Večenaju motiv dječaka s cvijećem prisutan je na crtežu tušem iz 1969. te na slici na staklu iz 1983. godine. ²⁵ Na tržištu i danas kao autonomna umjetnička djela kolaju akvarelirani grafički otisci s istim motivima, što navodi na zaključak da Večenaj ilustracije nije radio namjenski za ovu zbirku.

Unatoč tome, Večenajevi prizori odgovaraju introspektivnim pjesmama Božene Loborec u kojima zavičajna komponenta

²⁵ GAMULIN, Grgo: *Ivan Večenaj Tišlarov*. Zagreb: Spektar, 1985.

ima važnu ulogu. Time nije profitirao samo pjesnički dio zbirke jer i likovni prilozima promatrani paralelno s pjesmama dobivaju nove slojevite konotacije, kao što je slučaj s Večenajevim prikazom čovjeka koji hoda kroz seoske predjele uparenim sa stihovima »Sto / i stoput po sto nog / daj mi dragi Bog / da prehodam zemlju ovo povduž i poprek / da prejdem prek gor i rek / dok ne dojdem tam / kam me bu otpelal / korak moj / sam.« Ilustracije se nalaze na zasebnim stranicama, uglavnom nakon naslova cjelina pjesničke zbirke, a među njima su scene tipične za Večenaja poput pijetla raširenih krila na bundevi ili pejzaža s otvorenom knjigom.

4. Ironijski odmak: *Bajkači* i Husni

Knjiga koja se posebno vizualno ističe u opusu Božene Loborec jesu *Bajkači* u izdanju Muzeja grada Koprivnice iz 1984. Već i format ukazuje na to da se radi o nečem neuobičajenom, a treba naglasiti činjenicu da su Božena Loborec kao autorica teksta i Tomislav Boršo kao autor karikatura ravnopravno zastupljeni na naslovnici. Kritički žalac usmjeren prema nelogičnostima društveno-političkog života zajedničko je obilježje njihovih radova koje u *Bajkačima* posebno dolazi do izražaja.²⁶ U *Bajkačima* su, uz nekoliko karikatura objavljenih ranije, predstavljene i karikature za koje, s obzirom na motivska podudaranja, možemo pretpostaviti da su nastale upravo kao odgovor na tekstove Božene Loborec.

Bajkači su dobro odjeknuli pa je Božena Loborec dobila ponudu da piše satirične kolumne za Glas Podravine, koju je prihvatila, ali se odlučila služiti pseudonimom Ivan Husni.

Kolumne su 2003. skupljene u knjizi *Tri fertala na čušpajz* u izdanju Matice hr-

Sl. 9. Naslovnica *Bajkača*, autor: Tomislav Boršo (LOBOREC, Božena; BORŠO, Tomislav: *Bajkači*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1984.).

Sl. 10. Naslovnica *Tri fertala na čušpajz*, autorica: Draženka Jalšić Ernečić (HUSNI, Ivan: *Tri fertala na čušpajz*. Koprivnica: Matica hrvatska Koprivnica, 2003.).

vatske Koprivnica. Na početnoj stranici knjige nalazi se i grb Ivana Husnog, rad Marija Sačera iz Legrada, inače člana Hrvatskog društva karikaturista i suradnika Glasa Podravine. Grb je modifikacija grba grada Koprivnice s prepoznatljivom kulom i krunom, no umjesto ljljana sa svake se strane kule nalaze škare, a iznad krune je u šaci stisnuta predimenzionirana igla koja naglašava »bodljikavi« karakter kolumni.

²⁶ Usp. CIK, Mihaela: *Tomislav Boršo i koprivnička humoristično-satirična scena: skica za portret*. // Podravski zbornik 43/2017 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2017., 187–192.

Autorica naslovnice ponovno je Draženka Jalšić Ernečić, a s obzirom na to da Božena Loborec nije doživjela objavljivanje knjige, počast joj je odana upravo oblikovanjem korica. Naslovnica je vertikalno podijeljena tako da se slijeva nalazi crni pravokutnik s imenom autora (Ivan Husni), naslovom i izdavačem dok je na desnoj strani prikaz oblaka kao aluzija na odlazak autorice i njezin roman *S one strane oblaka*.²⁷

5. Zaključak

Odrastanje Božene Loborec s knjigama, uz oca poznatog koprivničkog tiskara Valka Loborca, te upoznavanje procesa njihova nastanka moglo je utjecati na njezina promišljanja i odnos prema izgledu knjiga. Primjeri ukoričena stvaralaštva Božene Loborec pokazuju različite stupnjeve autorskog utjecaja na oblikovanje ikoničkih paratekstualnih elemenata. Pokazalo se da u velikim nakladničkim kućama kakva je Mladost odluke o izgledu knjiga ostaju unutar sustava dok s manjim nakladnicima autori lakše ostvaruju kontakt. Tako je, primjerice, uronjenost u kulturnu scenu rodnog grada u drugoj polovini 20. stoljeća osiguralo Boženi Loborec da u odlučivanju o oblikovanju likovnih priloga koprivničkog izdanja zbirke priča Četiri dječaka i jedan pas ima jednu od ključnih uloga. Za daljnje istraživanje okolnosti objavljivanja knjiga i odabira ilustracija neophodno bi bilo podržati i osigurati publiciranje dnevnika ove književnice.

---

²⁷ Na ovoj informaciji zahvaljujem Draženu Ernečiću, uredniku knjige. Njegov se tekst nalazi na poledini knjige, a oblikovanje poledine prati naslovnici.

Summary

Hidden in words and images – The art equipment of Božena Loborec's books

Božena Loborec's growing up with books and her father, the famous Koprivnica printer Valko Loborec, and getting to know his creation process could have influenced her thoughts and attitude towards the appearance of books. Examples of the bound work of Božena Loborec show different degrees of the author's influence on the design of iconic paratextual elements. In large publishing houses such as Mladost, decisions about the appearance of books remain within the system, while with smaller publishers, authors make contact more easily. Thus, for example, being immersed in the cultural scene of her hometown in the second half of the 20th century gave Božena Loborec a key role in deciding on the design of the artwork for the Koprivnica edition of the story collection "Četiri dječaka i jedan pas" (Four Boys and One Dog). For further research into the circumstances of book publication and the selection of illustrations, it would be necessary to support and ensure the publication of the diary of this writer.

Literatura

- ALBANEŽE, Nikola: *Ilustracije – bomboni i slastice*. // Dijalog generacija: izložba ilustracija (katalog izložbe). Zagreb: ULUPUH, 2011., 4.
- BOŽOVIĆ, Ivana: *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2021.
- Branko Vujanović: *crteži, grafike, ilustracije* (ur. Ivan Vitez). Velika Gorica: Mtg-topograf, 2009.
- BUŽANČIĆ, Vlado; TOMIĆ, Darja: *GOLDONI, Raul (Raul)* // Hrvatski biografski leksikon. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4> (10. 5. 2023.)
- CIK, Mihaela: *Tomislav Boršo i koprivnička humoriistično-satirična scena: skica za portret*. // Podravski zbornik 43/2017 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2017., 187–192.

- GAMULIN, Grgo: *Ivan Večenaj Tišlarov*. Zagreb: Spektar, 1985.
- D. M. (MAĐARIĆ, Damir): Tri izdanja Četiri dječaka. Razgovor s koprivničkom književnicom Boženom Loborec. // *Glas Podravine i Prigorja L*, 1 (6. 1. 1995.), 9.
- HUSNI, Ivan: *Tri fertala na čušpajz*. Koprivnica: Matrica hrvatska Koprivnica, 2003.
- LOBOREC, Božena: *Čez mene ljudi idu*. Zagreb: Kaj, 1970.
- LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas: istinite priče*. Zagreb: Mladost, 1973.
- LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas: istinite priče*. Zagreb: Mladost, 1975.
- LOBOREC, Božena: *S one strane oblaka*. Zagreb: Mladost, 1979.
- LOBOREC, Božena: *Dječak je korak do prašume*. Koprivnica: Izdanje autora, 1989.
- LOBOREC, Božena: *Četiri dječaka i jedan pas*. Koprivnica: Lora, 1994.
- LOBOREC, Božena: *Skriveno u riječima koprivničkih pisaca: ogledi i eseji*. Koprivnica: Nakladna kuća Dr. Feletar, 1994.
- LOBOREC, Božena: *Za moje blizance*. Koprivnica: Centar mladih, 1995.
- LOBOREC, Božena: *Kad bismo bili zečevi: izabrane pjesme*. Samobor: Meridijani; Koprivnica: Mali princ, 2005.
- LOBOREC, Božena; BORŠO, Tomislav: *Bajkači*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1984.
- *Miškinina čitanka* (ur. Božena Loborec). Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1987.
- *Nakladništvo* // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42840> (15. 5. 2023.)
- RADOŠEVIĆ, Vesna: *Povijest Vjeverice*. // *Libri et liberi: časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture*, Vol. 5, No. 1, 2016., 194–236.
- RIZVANOVIĆ, Nenad: *Stvaranje čitatelja: beletristički nakladnički nizovi u Hrvatskoj (1968. - 1991.)*. Zagreb: Ljevak; Sarajevo: Synopsis, 2020., e-knjiga.
- *Ruke: Književni prilog »Glas Podravine«* (ur. Božena Loborec). Koprivnica: Glas Podravine, 1977–1979. Dostupno na: <http://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&H=koprivnica&E=&dok=&zbi=&sqlx=500401> (2. 5. 2023.).